

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.2 (045)

В. М. Вишновецький,
кандидат юридичних наук
Л. І. Поліщук,
студентка

ПРОБЛЕМИ ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано проблеми молодіжного ринку праці, а також працевлаштування молоді в сучасних умовах та окреслено шляхи підвищення рівня працевлаштування молоді на ринку праці в Україні.

Ключові слова: молодь, зайнятість, безробіття, ринок праці.

Молодіжний сегмент ринку праці – найбільш проблемна частка загальнонаціонального ринку праці. З одного боку, вік сприяє високій мобільності, відкритості, сміливості у зміні та пошуку роботи. З іншого, молоді не вистачає відповідного досвіду, щоб бути конкурентноспроможною на ринку праці. Тому безробіття молоді є однією з найгостріших соціально-економічних проблем України на сучасному етапі розвитку суспільства.

Проблема молодіжного безробіття тією чи іншою мірою неодноразово ставала предметом вивчення багатьох вчених. Серед вітчизняних науковців значний внесок у дослідження ринку праці й зайнятості сьогодення зробили С. Бандур, Д. Богиня, С. Вовканич, О. Вишняк, Є. Головаха, М. Головатий, М. Долішній, С. Злупко, В. Куценко, Ю. Краснов, Е. Лібанова, І. Лукинов, С. Макєєв, С. Писаренко, У. Садова, М. Шаленко, О. Яременко та інші. Серед останніх публікацій в контексті досліджуваної проблеми особливо заслуговують на увагу тези доповіді Д. С. Девізорова [1]. З прийняттям Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року [2], який набуде чинності з 1 січня 2013 року, проблема реалізації його положень у сфері працевлаштування молоді в Україні не втрачає своєї актуальності, чому, власне, й присвячується ця стаття.

Отже, метою цього дослідження є аналіз особливостей розвитку молодіжного ринку праці та визначення проблем молодіжного безробіття в умовах ринкової економіки і напрямків його подолання.

В умовах ринкових відносин перед суспільством виникає проблема соціальної незахищеності людей. Ця проблема зачіпає інтереси насамперед молоді – через її слабку трудову і професійну підготовку. У ст. 43 Конституції України закріплено, що «кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він сам вільно обирає або на яку вільно погоджується» [3]. Вільне обрання праці та вільне погодження на неї означає, що тільки самій особі належить виключне право розпорядження своїми здібностями до творчої і продуктивної праці. При цьому людина може обирати той чи інший вид діяльності, рід занять. Але, на жаль, на практиці дана норма Конституції України реалізується не повністю. Сучасний стан економіки й зростання безробіття вимагають всебічних досліджень проблем зайнятості різних категорій населення з метою регулювання цих процесів і опрацювання заходів щодо виходу з кризи. За таких соціально-економічних умов особливі труднощі із працевлаштуванням виникають у молоді. Для даної категорії громадян при прийомі на роботу встановлюється ряд гарантій на законодавчому рівні. Проте кількість таких гарантій обмежена, а існуючі – не завжди є ефективними. Тобто, питання безробіття молоді є одним із найактуальніших на сьогодні.

З кожним роком на ринку праці вимоги до працівників зростають і молоді все важче влаштуватись на роботу. В умовах кризи пропозиція робочих місць значно скоротилися, а отже, і шанси людини без стажу влаштуватись на роботу мізерні [4, с. 38]. Таким чином, значної акту-

альності набуває вивчення проблем соціального характеру, які пов'язані з працевлаштуванням молоді; з'ясування передумов і чинників, що сприяють або перешкоджають інтеграції молоді у ринок праці, її адаптації до нового статусу – працівника; питання соціальних гарантій та необхідності підтримки з боку держави; потреб та мотивів, що зумовлюють міграційні орієнтації. Глибинний якісний аналіз цих питань дає змогу розробити рекомендації, спрямовані на оптимізацію державного регулювання зайнятості молоді, реалізацію нею свого трудового потенціалу та сприяння працевлаштуванню, запобігання безробіттю та масовій трудовій міграції.

Проблематика працевлаштування та зайнятості молоді давно є предметом дослідження учених (економістів, демографів, психологів, соціологів), перебуває у фокусі уваги журналістів, представників державних установ та неурядових організацій. Водночас суспільно-економічні трансформації часів незалежності України, швидкість світових глобалізаційних тенденцій призводять до загострення ситуації на ринках праці усіх рівнів та сегментів, спонукають до динамічного аналізу ситуації та пошуків оптимальних рішень, які повинні прийматися на рівні держави, а не лише шляхом обговорень на рівні теоретичного аспекту.

Молодь у нашій країні є особливо соціально незахищеною категорією, через відсутність практичного досвіду, правових і професійних знань, в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці. Відмінність між рівнем домагань молоді людини високого рівня життя та можливостями його досягнення, між особистими сподіваннями та труднощами часто призводить до дезадаптації молоді людини, що зрештою може спричинити поведінку протиправного характеру, тобто до злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо.

Така ситуація виникає через те, що ринок праці сам по собі не створює гарантій здійснення права на працю, а особливо для молоді, яка з об'єктивних причин не здатна на рівних конкурувати з досвідченими працівниками [5, с. 106]. Роботодавцям потрібні досвідчені кадри, тому молодій людині без досвіду роботи працевлаштуватися нині доволі непросто. У зв'язку з вищевикладеним сьогодні зростає необхідність підвищення соціально-правового захисту права на працю молоді шляхом зміни характеру та умов праці в новітніх соціально-економічних умовах, введення нових та перегляду чинних норм щодо встановлення умов праці й надання додаткових гарантій щодо забезпечення трудових прав молоді.

Так склалося, що через недостатній практичний досвід, відсутність професійних знань, моральну невідповідність до конкуренції молоді досить проблематично реалізувати своє право на працю. Роботодавці віддають перевагу спеціалістам з досвідом, а кандидатам без досвіду пропонують мізерну заробітну плату або вакансію, дуже далеку від набутого фаху. Водночас молодь досить вигідно відрізняється від інших категорій населення своєю здатністю до творчої діяльності, високою працездатністю і мобільністю, сприйнятливостю до інновацій, гарним здоров'ям, тривалим періодом майбутньої працездатності. Бажання роботодавця отримати досвідченого і кваліфікованого фахівця можна пояснити, адже прийнявши на роботу особу, що не має досвіду, роботодавець має забезпечити отримання працівником необхідних у майбутньому навичок та вмінь, а це може бути пов'язане з певним ризиком, наприклад, заподіяння збитків підприємству внаслідок псування обладнання через брак досвіду молодих працівників, а також додатковими затратами на навчання молодого фахівця. Таким чином, виникає проблема, при якій молоді люди опиняються в ситуації, коли їх не беруть на роботу, оскільки вони не мають досвіду; в той же час вони не можуть набути цього досвіду, оскільки вони ніколи не працювали.

Найчастіше саме молодь є беззахисним і експлуатованим «знаряддям» праці, що отримує за це мізерні гроші. Хоча державою передбачено деякі додаткові гарантії зайнятості, надання першого робочого місця, обмеження щодо звільнення, додаткові соціальні гарантії, обов'язкові щорічні профілактичні медичні огляди тощо, їх не можна назвати значними заходами соціального захисту молоді. Тому досить важливо, щоб надалі законодавство про працю молоді розвивалось із урахуванням особливостей молодих працівників.

Важливо звернути увагу на те, що останнім часом зростає частка працівників з вищою освітою, попитом користуються професії лікаря, юриста, економіста. Сьогодні важко знайти роботу працівникам даних та інших подібних професій. Тому молоді представники цих спеціальностей, які недавно закінчили вищий навчальний заклад, змушені масово перекваліфіковуватись, оскільки роботодавці не мають бажання брати у штат людину без досвіду роботи, тому що знають, що українські вузи готують спеціалістів з високою теоретичною базою, але з недостатньою практичною підготовкою. Студенти заочної форми навчання мають значні переваги, оскільки

можуть одночасно працювати і навчатись, а на основі роботи набувати практичних умінь.

За твердженням групи експертів Світового банку, вища освіта є визначальною для економічного і соціального розвитку, але в нашій країні вища освіта перетворилась на бренд, через який в країні не вистачає людей з виробничими спеціальностями. А, отже, знайти роботу випускникам вузів з «популярними» спеціальностями вдвічі важче і виникає ситуація, що молодь закінчує вищий навчальний заклад, а податися – нікуди. Аналізуючи статистичні відомості центрів зайнятості, можна констатувати, що кожен другий клієнт – молода людина. Основними ж категоріями молоді є випускники навчальних закладів різних рівнів акредитації, які не мають досвіду та є претендентами на перше робоче місце. Варто також звернути увагу на тенденцію престижних професій, ринок праці спеціалістами яких перенасичений.

Незважаючи на те, що питання зайнятості молоді вже давно є актуальним, рівень безробіття продовжує зростати. Якщо до кризи він становив 7,7 відсотків, то у 2011-му зріс до майже 20-ти. Водночас, за даними Світового банку, 20 відсотків роботодавців близько двох місяців не можуть підібрати собі кваліфікованого персоналу. Тоді як у розвинених державах це роблять за 2,5 тижні. Проблема – у системі підготовки кадрів, – кажуть посадовці. Вона не відповідає вимогам ринку і роботодавців. Адже в Україні готують дуже багато економістів та юристів. І зовсім мало працівників легкої промисловості, приладобудування тощо. Окрім того, у нас щороку випускають у понад двічі більше спеціалістів із вищою освітою, ніж робітників, і це також є проблемою, яка потребує свого вирішення [6, с. 92].

Не менш важливою проблемою є часткова (неповна) зайнятість, тобто значна кількість молодих людей є частково зайнятими; при цьому вони працюють менше часу, ніж вони б того бажали. Високий рівень часткової зайнятості дозволяє зробити висновок про те, що молоді люди погоджуються на такі умови праці, які не відповідають вимогам правових норм, тому що вони розглядають роботу як тимчасову і не впевнені в майбутньому.

Значну роль на ринку праці останні два роки відіграла криза. Вона призвела до ліквідації деяких підприємств та значного скорочення робочих місць. Навчальні заклади, які готували молоду робочу силу, внаслідок обмеженого фінансування здійснювали цю роботу, орієнтуючись в основному на стратегію виживання, в якій пріоритетне місце мав попит населення на освітні послуги. Тобто в регіонах практично

стихийно формується система підготовки кадрів. Таким чином, утворився і підтримується дисбаланс у структурі попиту та пропозиції робочої сили молоді на регіональному ринку праці. Нині не існує визначеної відповідності рівня підготовки робочої сили молоді робочим місцям у сфері зайнятості. Зокрема, не визначені робочі місця молодшого спеціаліста, бакалавра, магістра.

На основі таких змін змінюються психологічні настрої і руйнуються професійні навички. До того ж молоді люди розраховують на допомогу держави, батьків, а це знижує мотивацію до праці. Все-таки ті, хто наважився на серйозний крок у пошуку роботи, майже не досягають поставленої мети. Сьогодні важливим чинником впливу на працевлаштування молоді є також тип економіки в країні. Процеси адаптації молоді до ринкових умов об'єктивно змушують молодих людей брати участь у підприємстві різних форм бізнесу. Проте сучасна економічна база підприємництва досить вузька, що, на нашу думку, пов'язано з тією економічною ситуацією, що склалася в країні, браком необхідних економічних знань, зі складністю організаційних питань під час створення підприємств, відсутністю стартового капіталу, надійних зв'язків у сфері бізнесу, несприятливими умовами оподаткування.

Варто звернути увагу на мотивацію працевлаштування випускників. Аналіз опитування трудової орієнтації випускників вищих професійних навчальних закладів показав, що майже дві третини випускників за 2-3 місяці до закінчення навчання не знають свого майбутнього місця роботи. А це означає, що випускники недостатньо проінформовані щодо можливостей своєї професії і через це, певною мірою, не можуть проаналізувати її переваги.

Також якщо розглядати демографічну структуру ринку праці України, то можна зауважити, що молодь працездатного віку становить третю його частину. Це є істотним чинником для занепокоєння, оскільки країна гальмує свій розвиток, не використовуючи важливий ресурсний потенціал.

На жаль, держава сьогодні неспроможна вирішувати всі проблеми самотужки. Тому всім громадянським об'єднанням варто працювати над цими питаннями та проблемами і шукати ефективні форми їх вирішення. Лише створивши в Україні сприятливе підприємницьке середовище, ми вирішимо багато важливих проблем, у тому числі й щодо розвитку економічної активності молоді та реалізації нею свого трудового потенціалу. Таким чином, можна окреслити головні напрями підви-

щення рівня працевлаштування молоді на ринку праці в Україні :

1. Необхідно активізувати процеси підтримки ініціатив молоді щодо професійної підготовки і працевлаштування, заохочення її до активного пошуку роботи. Для цього дуже важливою є повна та кваліфіковано надана інформація щодо перспектив професійного росту молоді.

2. Доцільним є реальне стимулювання особистої ініціативи, розвиток підприємництва, малого та середнього бізнесу, що забезпечує створення нових робочих місць.

3. Необхідно встановити тісний зв'язок «ВНЗ – ринок праці», а при наборі випускників шкіл у ВНЗ необхідно враховувати майбутні тенденції на ринку праці, щоб майбутні спеціалісти були затребуваними.

4. Включити до навчальних програм обов'язкове стажування студентів останніх курсів на підприємствах, в установах та організаціях для набуття випускниками практичного досвіду роботи. Розробити механізм пропагування серед студентів та учнів роботи за сумісництвом у вільний від навчання час та організацію експериментальних підприємств у навчальних закладах.

5. Основними заходами в межах реформування системи освіти мають стати: створення дієвої та ефективної системи безперервного навчання та підготовки спеціалістів відповідно до потреб держави та з урахуванням переважаючої діяльності конкретного регіону.

6. Проводити навчання з техніки пошуку роботи та розповсюдження матеріалів щодо проблем зайнятості, розширення інформаційного поля про стан на локальному ринку праці, потенційних роботодавців тощо з метою створення умов для самовизначення особи.

7. Проводити координацію міжнародної діяльності: в частині обміну студентами з метою стажування, виконання волонтерських та тимчасових робіт тощо.

В. М. Вышневецкий, Л. И. Полищук

Проблемы правореализации в сфере трудоустройства молодежи в Украине

В статье проанализированы проблемы молодежного рынка труда, а также трудоустройства молодежи в современных условиях и очерчены пути повышения уровня трудоустройства молодежи на рынке труда в Украине.

V. M. Vyshnovetckij, L. I. Polischuk

Rights issue in the implementation of youth employment in Ukraine

In the article analyzed the problems of youth labor market and employment of young people in today and defined ways to improve level of employment for young people in the labor market in Ukraine.

В цілому впровадження комплексного застосування вищевказаних пропозицій, які сприятимуть працевлаштуванню молоді на ринку праці та підвищенню її ролі у формуванні економіки України, можливе лише за умови своєчасного коригування загальнодержавної політики працевлаштування, яка повинна відповідати вимогам ринкової економіки, орієнтуватися на забезпечення реалізації прав громадян та створювати підґрунтя для соціально-економічного зростання країни.

Література

1. Девізорев Д. С. Надання молоді першого робочого місця: сучасний стан і шляхи вдосконалення / Д. С. Девізорев // Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення: здобутки і проблеми: тези доповідей та наукових повідомлень учасників IV Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 5–6 жовтня 2012 р.) / за ред. В. В. Жернакова. – Х. : Право, 2012. – С. 343–345.

2. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 року № 5067-VI // Голос України. – 2012. – 18 серпня.

3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

4. Котова О. В. Державна молодіжна політика: проблеми працевлаштування молоді / О. В. Котова // Наукові доробки молоді – вирішенню проблем Європейської інтеграції: збірник наукових статей у 2 томах: Т. 1. – К. : Контигент, 2008. – С. 38–40.

5. Бріт О. В. Сучасний зареєстрований ринок праці як інструмент державного регулювання забезпечення роботою фахівців з вищою освітою / О. В. Бріт // Економіка та держава. – К. : ДКС центр, 2009. – № 1. – С. 106–108.

6. Василюшина С. О. Особливості державного регулювання ринку праці молоді / С. О. Василюшина // Економіка та держава. – К. : ДКС центр, 2009. – № 3. – С. 91–94.